

A KÖZÉPKORI BUDA.

AVILÁG valamennyi városa közül a középkor Rómát ábrázolta legszívesebben. A festői és fantasztikus, történeti hűséggel nem törődő veduták körül az örök város arca úgy dereng elő, mint halvány visszaemlékezés, kis jóakarattal rá lehet ismerni. Bizonyítja, hogy e nagy korszak sohasem jutott el a térképrajzolásnak arra a fokára, hol a szervezeten és útvonalépítésben tökéletes római impérium állott. A városképek első nevezetesebb sorozata egy mainzi dékán, Bernhard von Breydenbach szentföldi útleírásában maradt ránk, mely 1484-ben jelent meg egyszerre latinul és németül. Breydenbach egy festőt, bizonyos Utrechti Erhardot vitt magával, ki gazdájának hét gyönyörű városképet pingált. Két évvel később olasz ember, a bergamói Philippus Foresti adott ki egy fametszetes könyvet s neki a Supplementum chronicarum szerény címét adta.

E két mű látképsorozatából Buda egykori arculata hiányzik. A magyar főváros egy monumentális kiadványban lép az ismeretekre szomjas külföldiek szeme elé a Schedel-krónikában. Hartmann Schedel nürnbergi humanista volt a sekély tudományos értékű mű szerzője, mely Liber chronicarum címmel 1493-ban jelent meg. Schedel szorgalmasan gyűjtötte a rajzolt városképeket. Szenvedélyében a helybeli gazdag kereskedő, Sebastian Kamermaister támogatta, kinek üzleti kapcsolatai Bázeltől Erdélyig behálózták Európát. Kamermaister ügynökei szerezhették meg Schedelnek azt a Budáról készült rajzot, mely a krónika fametszetének mintául szolgált. Hozzá lehet tenni, hogy a rajz 1470 előtt készült, mert az emléket őrző fametszetben a budavári koronázótemplom 1470-ig kiépült tornya még épülőfélben áll.

Több okból állítható, hogy a Schedel-krónika illusztrációi nem készültek a mai értelemben véve lelkiismeretesen. Részben azért, mert egyes városképek más és más cím alatt kétszer-háromszor megismétlődnek. Részben azért is, mert a fametszők, Wolgemut és mostohafia, Wilhelm Pleydenwurff nagy szabadsággal használták fel a mintaképrajzokat; városokat összevontak, elhagytak részeket, pusztá mezőket önkényesen házakkal népesítettek be.

A kétezzer fametszet közül, mely a könyvet díszíti, Buda, huszonkilenc más várossal egyetemben, az aránylag autentikus ábrázolások közé tartozik. Az 1493-ban készült fametszet első részletesebb képe a városnak. Reprodukciója azóta a régi Budapestet tárgyaló művekben sokszor látott napvilágot. Ki ne érzett volna homályos vágyakozást, mikor az együgyű látkép fölé hajolt? A kép balsarkát a hatalmas királyi vár foglalja el, erődítményeinek alját a Duna hajjai nyaldossák. Arrább, az apró házak zezugos rengetegéből két egyház emeli égnek a fejét, a Mária Magdolna- (ma helyőrségi) templom és a koronázóvártemplom. Négyszázharminckilenc esztendő távolából csak ennyi maradt volna meg? Házak és emberekből, hétköznapokból és ünnepekből, abból a gazdag keveredésből, mely a középkori Budát jelentette, csak ennyi származott

volna az utókorra? A modern nagy város elnyelte egészen, mit Nagy Lajos, Zsigmond és Mátyás örökített reá?

A feleletet Horváth Henrik pompás munkája¹ adja meg, mely a napokban látott napvilágot. Könyvének aktuális hátteret nyújt az a tény, hogy megjelenésével egyidőben a főváros megnyitotta a Halászbástyában elhelyezett középkori kőtárat, melynek rendezése és felállítása ugyancsak Horváth Henrik vezetése mellett történt.

Saxa loquuntur. Ez az anyagban és adatban gazdag munka a budai kőmaradványok beszédének megértésével és megértetésével gyökeresen átformálja Buda multjáról szerzett eddigi ismereteinket. Nemcsak átformálja, hanem rendkívüli bőséggel egészíti ki, amennyiben oly területekre is fényt vet, melyekről eddig alig tudtunk valamit. A fővárosunkkal foglalkozó történeti munkák többnyire csak a megmaradt emlékek meghatározásával és leltározásával foglalkoztak, eltekintve néhány irodalmi adattól (pl. Mátyás király művészei), melyek szájrul-szájra, az unalomig egyformán ismétlődve szerepeltek. Horváth Henrik a páratlan sorozatban ismertetett publikálatlan emléanyag bemutatása mellett arra is időt szakít, hogy a régi Buda vallásos, irodalmi, művészeti és tudományos életének képét elővarázsolja. Az alábbiakban lehetőleg időrendi sorban iparkodtunk összefoglalni az úttörő könyv legfontosabb adatait, azokat, melyek megérdemlik a hazája története és hajdani műveltsége iránt érdeklődő laikus figyelmét.

Buda és Pest árpádkori történetét és művészetét még távolról sem ismerjük annyira, hogy megközelítő képet lehetne róluk rajzolni. Az írott források meglehetősen gyéren emlékeznek meg róla, az emléanyag nagyrészenek pedig lelőhelye ismeretlen, illetve közelebről meg nem határozható. A Halászbástya kőtárába a Rudasfürdőből újabban egy XII. századi cherub-dombormű került, mely valamikor templom homlokzati falát díszítette. Ez a durva megmunkálású alkotás talán a Gellérthegy alján, a régi «Kelenföldön» épült Boldogasszony-templomhoz tartozott, mely a krónikák szerint Szent Gellért korában már állott. Ez esetben a tabáni templomba befalazott Krisztus-domborművel lehetne kapcsolatba hozni, mely sokszor ismertetett darabot ugyancsak a kelenföldi egyház díszeként emlegették. A két mű közül a tabáni Krisztus-alak a kvalitásosabb. Horváth ez utóbbival kapcsolatban jogosan utal arra, hogy nem feltétlenül kapudombormű, mint eddig állították.

Ugyancsak az Árpád-korra vet fényt az az angalfélalak, mely fehér-márványból készült s az egykori aranyozás nyomait viseli magán. Egyike a legszebb magyarországi románstílusú szobroknak s föltétlenül a legbecesebb azok közül, melyek a főváros területén kerültek napvilágra. Horváth Henrik kimutatja erről a szép alkotásról, hogy a koronázó-vártemplomban első díszítésének része s néhány jelentéktelenebb dekoratív részlettel egyetemben 1255—1269 között készült.

Buda az Anjouk idejével lép fénykorába, mely fénykor úgyszólván szakadatlanul tartott a török hódítás idejéig. A Halászbástya kőtára az Anjouk és Zsigmond uralkodása koráról beszél legbőbeszédűbben és legérdekesebben. Egy sorozat szebbnél-szebb sírkő maradt meg ebből az időből, közöttük figurális is, mely egyaránt éles fényt vet a város kultúrájára és művészetére. A művészet-történet mindenkor nagy figyelemmel foglalkozott a sírkövekkel. Egyike annak az emlékszoportnak, mely rendszerint évszámmal ellátott s így készültének

¹ Buda a középkorban. 101 képpel, 122 l. Bp. 1932.

pontos ideje ismeretes, ami nem megvetendő előny a műtörténet szempontjából. Másik oka a figyelemnek inkább kultúrtörténeti értékű: sok érdekeset mondanak el azok a feliratok, melyek az elhunyra vonatkoznak.

Az egyik mestercímeres sírlap alatt egykoron Ábel festő nyugodott, kiről eddig halvány sejtelmünk sem volt. A kőlap felirata német nyelvű, a betűk formája a XIV. század közepére vall, tehát korábbra, mint az Anjouk eddig ismert udvari festőinek működési ideje volt. Ismertük eddig János festő nevét, ki 1370-ben halt meg s kinek latin feliratú sírlapja a koronázó-főtemplom bejáratí homlokzatába van befalazva; azonkívül oklevelekből ismeretes volt Medgyesi Miklós, ki hihetőleg az Anjou-kor legfényesebb kéziratának, a Bécsi Képes Krónikának festője. Ábel piktor nevét eddig homály takarta. Előkerült egy saroktöredék, mely alatt Szatmári Miklósnak, a budai pénzverde egyik Nagy Lajos-kori kamaraispánjának hamvai nyugodtak; felbukkant az 1375-ben elhunyt Henrik firenzei humanista és jogász sírlapja, melyet szülővárosának címere, a vörös liliom ékesít; előkerült egy francia, Chatillon-címeres lovagnak, a német Pauker Henrik udvaroncnak, a comói Zakariásnak, az olasz Benedek fia, Waldhernek sírköve, így együtt élénk bizonyosságai a budai udvar poliglott kultúrájának. A sírlapok legnagyobb része a domokosok várbeli templomában volt elhelyezve s nyilván a domokos-kőfaragók kezemunkája. Az említettek egytől-egyik dekoratív díszűek, az egyetlen figurális közöttük *Stibor* János kir. főkamarszmesternek († 1437), a nagy *Stibor* fiának síremléke, mely az elhunytat teljes díszben, páncélosan ábrázolja, mellén a Zsigmondtól alapított híres sárkányrend jelvényével. Ezen szép vörösmárványmű alapján Horváth Henrik joggal beszél a budai szobrásziskola fejlettségéről. Irott adatok is arra vallanak, hogy a Zsigmond-kori portréművészet kitűnő lehetett, példa rá az a tény, hogy az az inkognitóban Szentföldre utazott Erik dán királyt egy budai festő által készített portré alapján ismerték fel és ejtették fogságba a damaszksuzi szultán parancsára.

A budai szobrásziskola, mely boldogult Divald Kornél egyik legkedveltebb hipotézise volt, Horváth művében szilárd körvonalakat kap. A domokosok templomának síremlékei alapján másutt az országban is felfedezik tevékenységének nyomaait. Így budai munkának bizonyul Perényi István († 1437) rudabányai, Alsáni Bálint († 1408) pécsi, Marczali Miklós († 1413) székesfehérvári és a nagyhírű Lábatlan-család karvai síremléke is.

A szobrászat további emlékei közül kiválik két, rendkívül finom és nemes alkotás, mindkettő a koronázótemplomból került elő. Az egyik a Madonnát, a másik Keresztelő Szent Jánost ábrázolja. A fejek — valószínűleg török barbárság következtében — letörttek, de a gyönyörűen faragott drapéria magában is mutatja, hogy előkelő alkotásokkal állunk szemben. A szobrok francia hatásra vallanak s 1350 körül készülhettek.

A vár krisztinavárosi lejtőjén egy szökőkút töredékei kerültek elő, melynek középső pillérfejezetén négy emberi torzarc látható. A maradványok 1450 körüli stílusát még érdekesebbé teszi az, hogy ez az az alkotás, melyről a XVII. században Evlia Cselebi török világutazó megemlékezett. Ha a keleties túlzásoktól, melyek a török leírásokat jellemzik, eltekintünk, kétségtelenül e műre ismerünk rá.

Mátyás király korából néhány érdekes emléket mutat be a Halászbástya kőmúzeuma, közöttük két plasztikai alkotást, egy vörösmárványból faragott Madonnát s Gábor főangyal félalakját. Horvát Henrik az előbbivel szemben hivatkozik arra, hogy se olasz, se német eredetűnek nem látszik, tehát joggal

hihető hazai munkának. Véleményünk teljesen fedi a szerzőt azzal a hozzá-tétellel, hogy az esetben, ha e hazai munkát ismertünk fel benne, hangsúlyoz-nunk kell, hogy inkább olaszos, mint németes. Az angyal bájos félalakja még erősebben olaszos.

Sajnos, Mátyás király építkezéseiről még megközelítően pontos képünk sincsen. Ma már ugyan kétségtelen, hogy a királyi várat nem ő építtette: gótikus formaadása s végleges középkori méretei még Zsigmondtól származtak. Mátyás kisebb toldásokat eszközölhetett az épületen s kétségtelenül ő díszítette azokkal a finoman faragott reneszánsz-részletekkel, melyekből szép sorozat látható a Nemzeti Múzeumban és a Halászbástya kőtárában. Horváth éles szeme azonban felismerte, hogy ezeknek a töredékeknek egy része nem profán, hanem egyházi rendeltetésű épülethez tartozik s így joggal hihetjük azt, hogy a koronázótemplom, mely éppen Mátyás uralkodása alatt nyerte el legdíszesebb formáját, dekoratív részeit tekintve, a várhoz hasonlóan vörösmárvány-díszben pompázott. Mátyás király szerette a templomot, melyet a népi nyelv-járás ma is az ő nevével jelöl, szeretetének mi sem kirívóbb bizonyítéka, mint az, hogy mind a két esküvőjét e templom falai között tartotta. Itt vezette oltárhoz Podjebrád Katalint, majd annak halála után az «olasz asszonyt», Beatrixet, kinek Budára költözésével hozták régebben kapcsolatba Mátyás olaszos kultúráját. Az újabb kutatások azonban arra vallanak, hogy a nagy király már előbb megismerte és megszerette az olasz quattrocento stílusát.

Horváth munkájának második fejezete a Budán még helyszínén álló középkori épületmaradványokkal foglalkozik, melyekkel kapcsolatban a tudós szerző kitér a régi Buda háztulajdonosainak ragyogó sorára, megfejtí a régi utcaneveket, általában tökéletesen tisztázza a város középkori helyrajzát. Erre az útjára már nem kísérhetjük el, mert az adatok exaktsága nem tűri az egyszerű utalást. Az érdeklődőket magához a könyvhöz utasítjuk, mely számukra sok újat és becseset rejteget.

Ime a Schedel-krónika együgyű metszete mögött mennyi szín és érdekesség zibong, bár a beszámoló csak a legfontosabb adatokról emlékezett meg. A Halászbástya múzeumának csöndes kövei beszélni kezdenek. Uram Isten, mind a te parkod virulója, mindegyik egy-egy mondattal továbbfűzi azt a fényes, tarka történetet, mely itt játszódott le mai kietlen házsoraink helyén. Ezek a hüvös és rideg kövek nehezen kezdenek el beszélni — büszke lehet az, kinek megvallották titkukat.

Genthon István.

LEGSZEBB.

*A távol kékje mind hamis
És vízsínű a Szajna is.*

*Messziről rózsás a jövő,
De szürke, ha közelre jő.*

*Csak az szép, ami messze van,
A láthatárra festve van.*

*Szép a csillag és szép a hold,
De legszebb, ami sohse volt.*

Falu Tamás.